

Τέταρτη Σταυροφορία

Η πρώτη Αλωση και η καταστροφή της Κωνσταντινούπολης από τους Σταυροφόρους το 1204

Χάρτης της Δ' Σταυροφορίας (πηγή: Εγκυκλοπαίδεια «Πάπυρος Λαρούς - Μπριτάνικα»).

Ο πάπας Ιννοκέντιος Γ' (1198–1215) σε ψηφιδωτή παράσταση του 13ου αι. (Ρώμη, Μουσείο Βατικανού). Η ιδέα της Τέταρτης Σταυροφορίας ανήκε στον Ιννοκέντιο Γ' που μόλις είχε ανέβει στον άγιο θρόνο (1198–1215). Υποκινητής της Σταυροφορίας ο πάπας, καταδίκασε τις σφαγές, τους βιασμούς και τα αίσχη που διέπραξαν οι μαχητές του Χριστού, οι Σταυροφόροι, στην Κωνσταντινούπολη. Ωστόσο, προσπαθώντας να αλώσει την ορθόδοξη Εκκλησία, όρισε ότι όλοι οι Έλληνες επίσκοποι έπρεπε να διακηρύξουν τη νομιμοφροσύνη τους προς τη Ρώμη και επίσης να σέβονται και να βοηθούν τον παπικό «λεγάτο» (πρέσβη) στη λατινική αυτοκρατορία. Μάλιστα, όταν το 1211 πέθανε ο Λατίνος πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως Θωμάς Μοριζι, ο Ιννοκέντιος Γ' έστειλε έναν ιδιαίτερα μισαλλόδοξο «λεγάτο»: τον Ισπανό καρδινάλιο Πελάγιο, ο οποίος διέταξε το κλείσιμο όλων των ορθόδοξων εκκλησιών της Κωνσταντινούπολης (φωτ.: «Ιστορία του Ελληνικού Έθνους», Εκδοτική Αθηνών).

Του Νίκου Γ. Μοσχονά

ΣΤΑ ΤΕΛΗ του 12ου αιώνα η πολιτική ατμόσφαιρα στην Κωνσταντινούπολη ήταν βαριά. Η παρουσία μεγάλου αριθμού Λατίνων –κάπου 80.000 συνολικά– που ήταν εγκατεστημένοι εκεί και απολάμβαναν τα ποικίλα προνόμια που τους είχαν παραχωρήσει κατά καιρούς οι Βυζαντινοί αυτοκράτορες αποτελούσε πάντοτε πρόκληση για το γηγενή πληθυσμό. Η διείσδυση των δυτικών μετοίκων σε ποικίλους τομείς του δημόσιου βίου και η βαθμιαία ε-

πικράτησή τους στην οικονομική ζωή, οδηγούσαν σε αναπόφευκτη παρακμή την αυτοκρατορία που όχι μόνο δεν ήταν πλέον σε θέση να απαλλαγεί από την επικίνδυνη παρουσία και δραστηριότητά τους αλλά αντίθετα στήριζε στη δική τους συνδρομή την άμυνα και την επιβίωσή της. Τα προνόμια που είχε παραχωρήσει ο Αλέξιος ο Α' ο Κομνηνός στους Βενετούς το 1082 είχαν αυξηθεί υπέρμετρα τη δύναμή τους με αποτέλεσμα να γίνουν προκλητικοί και μισητοί. Η απόπειρα του διαδόχου του Ιωάννη του Β' να

Ο Αλέξιος Ε' ο Δούκας, γνωστός με το παρανόμι Μούρτζουφλος, σε μικρογραφία χειρογράφου της χρονικογραφίας του Νικήτα Χωνιάτη που στάθηκε αυτόπτης μάρτυρας των τραγικών γεγονότων. Δέσμια των Δυτικών, η Κωνσταντινούπολη όξυνε την αγανάκτηση του πληθυσμού. Στην έκρυθμη αυτή κατάσταση, ο Μούρτζουφλος (νύχτα της 28ης προς 29η Ιανουαρίου 1204) εκθρόνισε και θανάτωσε τον Αλέξιο Δ' τον Αγγελο. Ο Μούρτζουφλος, εκπροσωπώντας την αντιλατινική παράταξη, ανέτρεψε το καθεστώς των συμφωνιών με τους Σταυροφόρους. Ωστόσο, μόλις στις 13 Απριλίου 1204 οι Σταυροφόροι έγιναν κυρίαρχοι της πόλης, εκείνος, κατώτερος των περιστάσεων, προτίμησε τη φυγή. Τον διαδέχθηκε ο Κωνσταντίνος Λάσκαρις αλλά η βασιλεία του δεν ήταν γραφτό να έχει διάρκεια (φωτ.: «Ιστορία του Ελληνικού Έθνους», Εκδοτική Αθηνών).

τους περιορίσει είχε ως αποτέλεσμα την εχθρική δράση του βενετικού στόλου στην Αδριατική, στο Ιόνιο και στο Αιγαίο (1122-1126), ενέργεια που ανάγκασε τον αυτοκράτορα να προβεί στην ανανέωση των προνομίων τους. Οι σχέσεις του Βυζαντίου με τους Βενετούς έγιναν δυσχερέστερες εξαιτίας της επεκτατικής πολιτικής του Μανουήλ του Α' του Κομνηνού στη Δύση. Σε αντιστάθμισμα ο βυζαντινός αυτοκράτορας ενίσχυσε τη θέση των αντιπάλων τους Γενοואτών, παραχωρώντας σε αυτούς ευρύτατα

προνόμια (1155 και 1169), καθώς και των Πισατών ανανεώνοντας το 1170 τα προνόμια που τους είχε παραχωρήσει ο Αλέξιος ο Α'. Το 1171 οι διωγμοί των υπηκόων της Βενετίας στη βυζαντινή επικράτεια προκάλεσαν την αντίδραση των Βενετών που εκδηλώθηκε με νέα επίθεση του βενετικού στόλου κατά εδαφών της αυτοκρατορίας. Με την πολιτική των παραχωρήσεων προνομίων προς τους Λατίνους η ευρωπαϊκή οικονομία κατίσχυσε στη

Συνέχεια στην 12η σελίδα

Συνέχεια από την 11η σελίδα

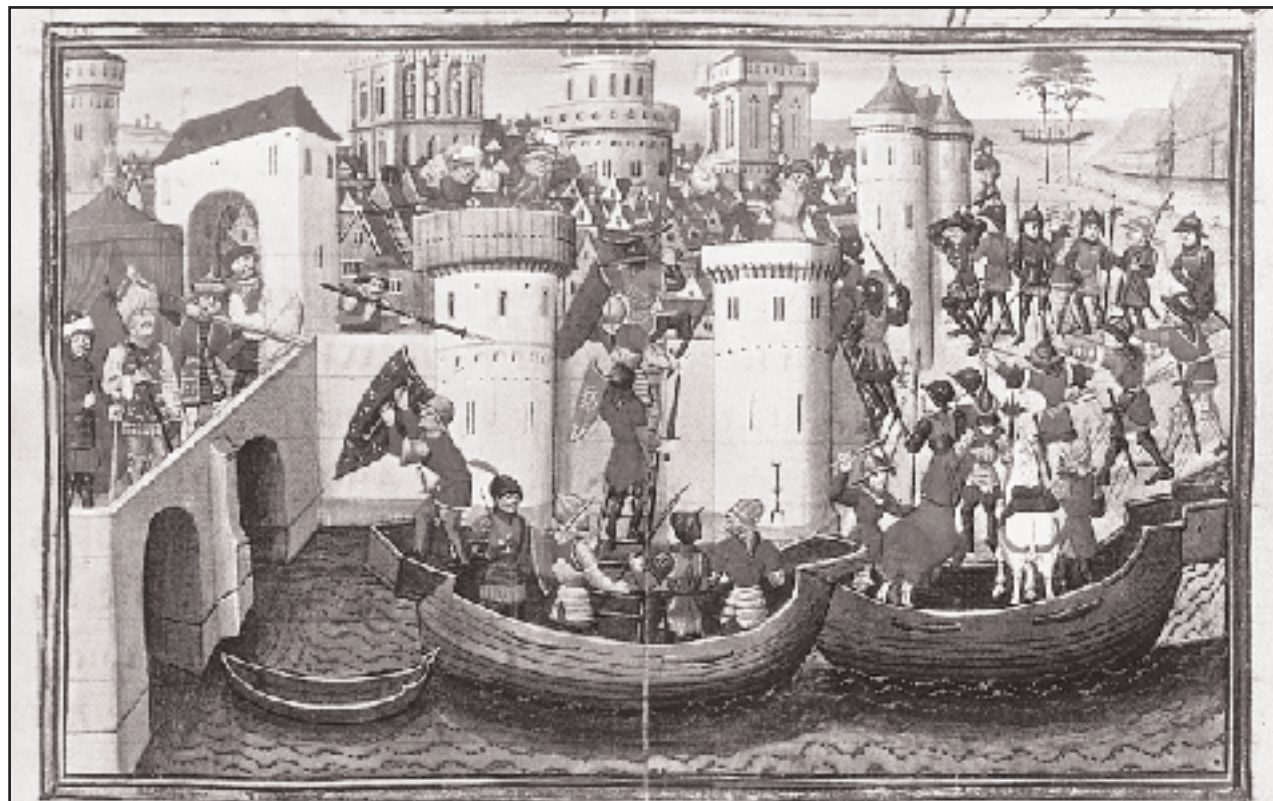
βυζαντινή ανατολή και η αυτοκρατορία παρέμεινε δέσμια των συμφερόντων της Δύσης.

Εξέγερση

Η κρίση εκδηλώθηκε μετά το θάνατο του Μανουήλ. Κύριο σύμπτωμα υπήρξε η εξέγερση του λαού της Κωνσταντινούπολης κατά των Λατίνων και η εκτροπή της σε σφαγές, λεηλασίες και καταστροφές των περιουσιών τους (Μάιος 1182). Μέσα στη δίνη των πραγμάτων, ρυθμιστής της πολιτικής κατάστασης έγινε ο Ανδρόνικος ο Α΄ που θέλοντας να εμποδίσει την κατάρρευση της αυτοκρατορίας ενστερνίστηκε το αντιλατινικό εθνικό αίσθημα του πληθυσμού. Η αντίδραση της Δύσης εκδηλώθηκε με την επιδρομή των Ούγγρων στη Βαλκανική το 1183 και με τη μεγάλη νορμανδική επίθεση κατά του Βυζαντίου το 1185, που είχε ως αποτέλεσμα την άλωση της Θεσσαλονίκης και την απειλή της Κωνσταντινούπολης. Στην εξαιρετικά κρίσιμη κατάσταση που δημιουργήθηκε ο λαός της βασιλεύουσας ξεσηκώθηκε εναντίον του Ανδρόνικου και τον κατακρεούργησε σφραγίζοντας με το αίμα τη δυναστεία των Κομνηνών. Στο θρόνο του Βυζαντίου ανέβηκε ο Ισαάκιος ο Β΄ ο Αγγελος, που επιδίωξε να αποκαταστήσει τις σχέσεις της αυτοκρατορίας με τους Λατίνους. Με τη συνθήκη του 1187 ανανεώνονται τα παλαιά προνόμια της Βενετίας που αναλαμβάνει την υποχρέωση να μη μετέχει σε συμμαχίες κατά του Βυζαντίου, αλλά αντίθετα να υποστηρίζει με ναυτικές δυνάμεις τις στρατιωτικές επιχειρήσεις των Βυζαντινών. Εξάλλου, παρά τα σοβαρότατα προβλήματα που δημιουργούσε η δράση Γενουατών και Πισατών πειρωτών στις ελληνικές θάλασσες, ο Ισαάκιος απεκατέστησε τις σχέσεις της αυτοκρατορίας με τη Γένουα και την Πίζα ανανεώνοντας τα προνόμια των δυο πόλεων το 1192. Το ίδιο έτος παραχωρήθηκε στη Ραγούσα δικαίωμα ελεύθερης εμπορίας στα εδάφη της αυτοκρατορίας με πολιτικά και στρατιωτικά ανταλλάγματα. Με τις διπλωματικές αυτές πράξεις οι Βυζαντινοί αυτοκράτορες επιδίωκαν να εξασφαλίσουν την άμυνα και την επιβίωση της αυτοκρατορίας. Ωστόσο, η εγκατάλειψη της οικονομίας στους Δυτικούς είχε οδηγήσει σε αδυναμία την αυτοκρατορία και είχε σημάνει την πολιτική και τη στρατιωτική κάμψη της. Η δυτική λύση του βυζαντινού προβλήματος υπήρξε οδυνηρή και μοιραία.

Σύμμαχοι και αντίπαλοι

Με τη συνθήκη της Βενετίας του 1177 οι δυνάμεις της ιταλικής χερσονήσου είχαν προσδιορίσει τις ζώνες επιρροής και είχαν αναγνωρίσει την υπεροχή της Βενετίας στην Αδριατική. Αλλά στα τέλη του αιώνα η κατάσταση ανατρέπεται από την ουγγροσερβική συμμαχία, που διευκόλυνε την απόσπαση της δαλματικής ζώνης από τη Βενετία. Στον αντιβενετικό συνασπισμό εμπλέκονται η Πίζα και οι Νορμανδοί που σπεύδουν σε βοήθεια της Ζάρας και της Ραγούσας α-

*Comment la cite de Constantinoble fu prinse d'assault
Insi d'ux l'assault tout le jour et au soir tout
homme se retrar. L'empereur morchuffle si
aveit fait tendre son tref et ses tentes vermeil
les par dedens la ville alencontre de la face
ou len l'avoit l'assault et illec se f'oit herberme o tout son*

Πολιορκία της Κωνσταντινούπολης από τους Σταυροφόρους σε μικρογραφία γαλλικού χειρογράφου του 15ου αι. (φωτ.: «Ιστορία του Ελληνικού Έθνους», τομ. Θ', Εκδοτική Αθηνών).

ντίστοιχα. Η Πίζα υποκινεί, επίσης, κατά της Βενετίας την Αγκώνα και την Πόλα στην Ιστρία. Σε αντιστάθμιση του δυσμενούς αυτού κλίματος στην Αδριατική η Βενετία προωθεί την αποκατάσταση των σχέσεων με το Βυζάντιο (σύμβαση του 1187), που ωστόσο αναπτύσσει αγαθές σχέσεις και με τους αντιπάλους της Βενετίας. Με την ανατροπή του Ισαακίου και το σφετερισμό της αρχής από

τον αδελφό του Αλέξιο τον Γ' (1195) η θέση της Βενετίας έγινε δυσχερέστερη παρά τη νέα βενετοβυζαντινή συνθήκη του 1198 που ανανέωσε τα προνόμια των Βενετών και εγγυόταν την οικονομική ηγεμονία της Βενετίας στην Ανατολή. Αλλά και το Βυζάντιο δεχόταν ισχυρές πιέσεις από τη Δύση που πήραν επικίνδυνη τροπή με τα επεκτατικά σχέδια του Γερμανού αυτοκράτορα Ερρίκου ΣΤ' που

παράλληλα με τις εδαφικές αξιώσεις σε βάρος του Βυζαντίου πέτυχε την επιβολή βαρύτατου ετήσιου φόρου στην αυτοκρατορία.

Θρησκευτικότητα και ιπποτικό αίσθημα

Μέσα σε αυτή την ασφυκτική ατμόσφαιρα που δημιουργούσαν οι πολύπλευρες ροπές και οι ανταγωνισμοί, εκδηλώθηκε η Δ' Σταυροφορία, «απερίσκεπτο και απρόβλεπτο όργανο λύσης ενός δράματος που είχε φτάσει στην τελευταία πράξη» (R. Cessi). Η ιδέα της Σταυροφορίας ανήκε στον πάπα Ινοκέντιο τον Γ' που πρόσφατα είχε ανέβει στο θρόνο του Αγίου Πέτρου (1198-1216) προσδίδοντας με την προσωπικότητα και τη δράση του αίγλη στη Δυτική Εκκλησία. Χαρακτηριστικό της νέας Σταυροφορίας ήταν το διάχυτο πνεύμα θρησκευτικότητας, ανάμικτο με το ιπποτικό αίσθημα που πλαισίωναν έναν απροσδιόριστο και ασαφή στόχο. Οι ιερωμένοι κήρυκες της Σταυροφορίας διέσπειραν την ιδέα στη Δυτική Ευρώπη, ενώ την πρωτοβουλία για την κήρυξη του ιερού πολέμου ανέλαβε τελικά ο κόμης της Καμπανίας Θεοβάλδος ο Γ'. Σε αυτόν ανέθεσαν αρχικά οι λοιποί φεουδάρχες την ηγεσία της εκστρατείας, ενώ μετά το θάνατό του (1202) ανέλαβε την ηγεσία ο μαρκήσιος του Μομφερράτου Βανιφάτιος. Σύμφωνα με την απόφαση του συμβουλίου των φεουδαρχών που

Ο Ερρίκος Δάνδολος, δόγης της Βενετίας, σε πορτρέτο του 17ου αι. Ο Δάνδολος υποστήριξε ανοιχτά την ανάγκη στρατιωτικής επέμβασης των Δυτικών στην Κωνσταντινούπολη, για την αποκατάσταση της τάξης. Αφορμή και επιχείρημα στάθηκε η εξέγερση του λαού της Κωνσταντινούπολης κατά των Λατίνων και η εκτροπή που πήρε, με σφαγές και λεηλασίες σε βάρος των Δυτικών μετοίκων που ζούσαν εκεί, κυρίαρχοι σε ποικίλους τομείς. Τέλη Μαρτίου 1204, ο Δάνδολος συνυπέγραψε με τους ηγέτες των Σταυροφόρων την περίφημη συμφωνία για τη στρατιωτική επέμβαση και τη διανομή των εδαφών της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας μετά την κατάληψη. Ενάμιση μήνα αργότερα οι προθέσεις έγιναν πραγματικότητα.

Ο Βενετός δόγης Ordelafo Falier (αριστερά) και η Βυζαντινή αυτοκράτειρα Ειρήνη (δεξιά). Εγχρωμα σμάλτα (12ος αι.), λεπτομέρειες από την περίφημη Pala d' Oro του Αγίου Μάρκου της Βενετίας. Κατασκευασμένο στις αρχές του 12ου αιώνα με παραγγελία του Δόγη Ordelafo Falier, το έργο δέχτηκε ουσιαστικές μετατροπές τον 13ο και τον 14ο αιώνα. Στη σημερινή του μορφή διατηρεί τα χαρακτηριστικά της τελευταίας δασκευής του (α' μισό του 14ου αιώνα) παρά τις πολλές μεταγενέστερες επεμβάσεις. Στην περίτεχνη χρυσή επιφάνεια (3,50x2,10 μέτρα) με τη γοθθικίζουσα μορφολογία, ποικιλμένη από 1.300 μαργαριτάρια και 1.200 περίπου πολύτιμες πέτρες, προβάλλονται 83 μεγάλες θρησκευτικές εικόνες από σμάλτο και πολυάριθμα «μετάλλια» ίδιας τεχνικής. Πολλά από τα σμάλτα (πιθανότατα και ο πολύτιμος διάκοσμος) προέρχονται

συμμετείχαν στην εκστρατεία, οι σταυροφόροι θα συγκεντρώνονταν στη Βενετία και από εκεί θα κατευθύνονταν κατά της Αιγύπτου ή της Συρίας. Τον Απρίλιο του 1201 οι εκπρόσωποι των Σταυροφόρων υπέγραψαν στη Βενετία τη σύμβαση της διαπεραιώσης του στρατεύματος στην Ανατολή. Οι Σταυροφόροι θα κατέβαλαν το ποσό των 85.000 μάρκων στους Βενετούς που αναλάμβαναν την υποχρέωση της μεταφοράς και της σίτισης των Σταυροφόρων για ένα έτος, παρέχοντας πενήντα γαλέρες και στρατιωτική δύναμη. Επιπρόσθετο όφελος για τη Βενετία θα ήταν η κατοχή του μισού των εδαφών που θα κατακτούσαν οι Σταυροφόροι.

Για το θρόνο

Το μεγαλύτερο μέρος των σταυροφορικών στρατευμάτων έφτασε κα-

θυστερημένα και με αργό ρυθμό στη Βενετία το καλοκαίρι του 1202. Ο αριθμός τους ήταν μικρότερος απ' ό,τι αναμενόταν, ο εξοπλισμός τους κακός, ακόμη χειρότερη η οργάνωση, και τα οικονομικά μέσα ανύπαρκτα. Κάποιοι από τους Σταυροφόρους είχαν έρθει σε επαφή με τον Αλέξιο, τον γιο του έκπτωτου Βυζαντινού αυτοκράτορα Ισαάκιου, που τους συνάντησε στη Βερόνα και ζήτησε τη βοήθειά τους με υπόσχεση ανταλλαγμάτων. Ωστόσο, τα ποικίλα προβλήματα που αντιμετώπιζαν οι Σταυροφόροι είχαν φέρει στα πρόθυρα της διάλυσης την όλη επιχείρηση. Η αδυναμία να ανταποκριθούν στις οικονομικές υποχρεώσεις προς τη Βενετία τους οδήγησε στη λύση της παροχής υπηρεσιών. Έτσι προσφέρθηκαν να βοηθήσουν τους Βενετούς στην ανακατάληψη της δαλματικής πόλης Ζάρα. Αποκλίνοντας από τον αρχικό σκοπό

από την Κωνσταντινούπολη και αποτελούν μέρος της λείας που αποκόμισαν οι Βενετοί μετά την άλωση της Πόλης το 1204. Όταν το 1438 ο πατριάρχης της Κωνσταντινούπολης Ιωσήφ πέρασε από τη Βενετία μετέχοντας στη βυζαντινή αποστολή που πήρε μέρος στη Σύνοδο της Φερράρας - Φλωρεντίας, είδε την Pala d' Oro και βεβαίωσε ότι αρκετά από τα σμάλτα προέρχονταν από τον ναό του Παντοκράτορα της Κωνσταντινούπολης. Ανάμεσα στα σμάλτα υπήρχαν και οι εικόνες ενός Βυζαντινού αυτοκράτορα (Αλέξιος Α', Ιωάννης Β' ή Μανουήλ Κομνηνός) και της συζύγου του Ειρήνης. Κατά την ανακατασκευή της Pala d' Oro, το 1209, αφαιρέθηκε το κεφάλι του αυτοκράτορα και στη θέση του τοποθετήθηκε το κεφάλι του Βενετού δόγη με την αντίστοιχη λατινική επιγραφή, ενώ αφέθηκε άθικτη η εικόνα της αυτοκράτειρας.

της με μία επιχείρηση εκτός προγράμματος η Σταυροφορία γινόταν όργανο της βενετικής πολιτικής. Τα σταυροφορικά στρατεύματα πολιορκήσαν τη Ζάρα και την κατέλαβαν προκαλώντας αφάνταστη καταστροφή (Νοέμβριος 1202), επισύροντας τη δριμύτατη κατηγορία του πάπα για την εκτροπή της ιερής εκστρατείας με τη χρήση των όπλων εναντίον χριστιανών και την καταστροφή χριστιανικής γης. Ενώ βρισκόταν ακόμη στη Ζάρα, τον Ιανουάριο του 1203 οι Σταυροφόροι συναντήθηκαν με τους απεσταλμένους του αυτοκράτορα Φιλίππου του Σουηβού, γαμπρού του Ισαακίου του Β', που ως μεσολαβητής του φυγάδα κουνιάδου του Αλεξίου Αγγέλου πρότεινε στους Σταυροφόρους να αναλάβουν δράση για την αποκατάσταση του Ισαακίου στο θρόνο της Κωνσταντινούπολης. Ο Αλέξιος πρόσφερε διακόσιες χιλιάδες

αργυρά μάρκα και αναλάμβανε την υποχρέωση να συνδράμει τους Σταυροφόρους στις επιχειρήσεις τους στην Ανατολή, παρέχοντας εκστρατευτικό σώμα δέκα χιλιάδων ανδρών και να φροντίσει για την ένωση των Εκκλησιών. Η πρόταση του Αλεξίου έγινε σε μια στιγμή που η επιχείρηση των Σταυροφόρων είχε φτάσει και πάλι σε κρίσιμο σημείο. Ορισμένοι παράγοντες είχαν ήδη αρχίσει να διαρρέουν προς διάφορες κατευθύνσεις. Η διαφωνία των Σταυροφόρων για το τι έπρεπε να γίνει, η αμφιβολία για την τήρηση των υποσχέσεων του Αλεξίου, η παπική αποστροφή και καταδίκη της παρέκκλισης από τον αρχικό στόχο, η αδιαφορία των Βενετών για το μέλλον της εκστρατείας, όλα συντελούσαν σε μια αδράνεια. Τελικά, αποφασίστηκε η Σταυροφορία να συνεχίσει το δρόμο της, ενώ έ-

Συνέχεια στην 14η σελίδα

Συνέχεια από την 13η σελίδα
μενε ανοιχτό το ενδεχόμενο της επίθεσης κατά της Κωνσταντινούπολης.

Για την αποκατάσταση της τάξης

Οι δυνάμεις των Σταυροφόρων έφτασαν στην Κέρκυρα, όπου ανανεώθηκαν οι υποσχέσεις του Αλεξίου. Με αφορμή τους διωγμούς των Λατίνων στην Κωνσταντινούπολη ο δόγης της Βενετίας Ερρίκος Δάνδολος υποστήριξε ανοιχτά πλέον την ανάγκη της στρατιωτικής επέμβασης για την αποκατάσταση της τάξης και της νομιμότητας στη βασιλεύουσα και στην αυτοκρατορία. Στις 24 Μαΐου 1203 οι δυνάμεις των Σταυροφόρων απέπλευσαν από την Κέρκυρα με κατεύθυνση την Κωνσταντινούπολη, όπου έφτασαν στα τέλη του Ιουνίου. Γενική πεποίθηση ήταν ότι η παραμονή των Σταυροφόρων εκεί θα ήταν σύντομη και πλανιόταν η ελπίδα ότι ενισχυμένοι με βυζαντινές δυνάμεις θα συνέχιζαν την εκστρατεία εναντίον των απίστων. Οι σιδερόφρακτοι στρατιώτες της Δύσης έμειναν έκθαμβοι από το θέαμα της Πόλης που αντίκρυσαν. Ρίγος και συγκίνηση διαπέρασε τους μαχητές και δέος κατέλαβε τους πάντες. Ο χρονικογράφος ιππότης Γοδεφρίδος Βιλλεαρδουίνος, που μετείχε ο ίδιος στη Σταυροφορία, έκπληκτος και αυτός, δίνει σαφή εικόνα των εντυπώσεων και των συναισθημάτων των συμπολεμιστών του.

Επίτευξη του στόχου

Μετά την απόρριψη των συμβιβαστικών προτάσεων από τους Βυζαντινούς, οι Σταυροφόροι αποβίβαστηκαν, κατέλαβαν τις οχυρώσεις του Γαλατά που τις υπερασπιζόνταν Πισάτες και άλλοι Λατίνοι και στις 17 Ιουλίου κατόρθωσαν να γίνουν κύριοι της Κωνσταντινούπολης. Ο σφετεριστής του θρόνου Αλέξιος ο Γ', παίρνοντας μαζί του όσους θησαυρούς του ήταν δυνατό να αποκομίσει, διέφυγε μαζί με λίγους δικούς του ανθρώπους στη Δεβελτό. Ο λαός της Κωνσταντινούπολης έβγαλε από τη φυλακή τον τυφλό Ισαάκιο τον Β', τον οδήγησε στο ανάκτορο των Βλαχερνών και τον αποκατέστησε στο θρόνο μαζί με το γιο του Αλέξιο τον Δ'. Όπως ήταν επόμενο, ο Ισαάκιος επικύρωσε με χρυσόβουλλο όλες τις υποχρεώσεις που είχε αναλάβει απέναντι στους Σταυροφόρους ο Αλέξιος ο Δ'. Με την αποκατάσταση της νομιμότητας στην Κωνσταντινούπολη το έργο των Σταυροφόρων εκεί είχε ολοκληρωθεί. Κατά συνέπεια η εκστρατεία θα μπορούσε να συνεχίσει το δρόμο της προς την Ανατολή. Ωστόσο, αποφασίστηκε να παραμείνουν και να διαχειμάσουν τα σταυροφορικά στρατεύματα στη βασιλεύουσα για να στηρίξουν το θρόνο.

Αντιπαραθέσεις

Παρ' όλα αυτά, η τάξη δεν αποκαταστάθηκε στην Κωνσταντινούπολη. Ήταν φανερό ότι η αυτοκρατορία ήταν δέσμη των Δυτικών, που φέρονταν με υπέρμετρη προκλητικότητα απέναντι στον πληθυσμό της Πόλης. Η παλιά εχθρότητα των Βυζαντινών προς τους Λατίνους όχι μόνο δεν εί-

Το τριπλό θεοδοσιανό τείχος, στο ύψος της πύλης της Σηλυμβρίας – Πηγής. Το μεγαλύτερο οχυρωματικό έργο στον μεσαιωνικό κόσμο παρέμεινε άπαρτο για οκτώ αιώνες, προστατεύοντας τον Χριστιανισμό από ανατολώς κυρίως. Τραγική ειρωνεία πορθητές να είναι οι δυτικοί της Δ' Σταυροφορίας στις 13 Απριλίου 1204 (φωτ.: «Κωνσταντινούπολη. Αναζητώντας τη Βασιλεύουσα», εκδ. Λούση Μπρατζιώτη).

χε καμφθεί αλλά αντίθετα πήρε νέες και επικίνδυνες διαστάσεις, ενώ οι αυτοκράτορες για να προσεγγίσουν το λαό διαχώρισαν τη θέση τους από τους Λατίνους και ενίσχυσαν την λαϊκή αντίδραση κατά των Σταυροφόρων. Μεγάλη πυρκαγιά που ξέσπασε στην Κωνσταντινούπολη και που θεωρήθηκε έργο των Δυτικών προκάλεσε ανυπολόγιστες καταστροφές.

Η αντιπαράθεση των δύο στοιχείων και οι μεταξύ τους ένοπλες συγκρούσεις ήταν καθημερινό φαινόμενο στην πρωτεύουσα. Την 1η Ιανουαρίου ο εξεγερμένος λαός επιχείρησε να πυρπολήσει το βενετικό στόλο. Ολοι μέμφονταν τους αυτοκράτορες για την αδυναμία τους να επιβάλουν την τάξη. Ακόμη περισσότερο προκάλεσαν την αγανάκτηση του πληθυσμού η επιβολή βαριάς φορολογίας και η ληστρική συμπεριφορά των Σταυροφόρων. Μέσα στην έκρυθμη κατάσταση ο Αλέξιος ο Δούκας, γνωστός με το παρανόμι Μούρτζουφλος, εκθρόνισε και θανάτωσε τον Αλέξιο τον Δ' (ο Ισαάκιος είχε πεθάνει πριν από λίγο) και στέφθηκε αυτοκράτορας. Ο Αλέξιος ο Ε' εκπροσωπούσε την αντιλατινική παράταξη και η επικράτησή του ανέτρεψε το καθεστώς των συμφωνιών που ίσχυαν με τους Σταυροφόρους. Η παραμονή των Σταυροφόρων στην Κωνσταντινούπολη είχε δημιουργήσει μία ιδιότυπη ψυχολογική κατάσταση και στις δύο πλευρές. Οι Βυζαντινοί εύχονταν την απαλλαγή από τη δυτική στρατιωτική παρουσία, ενώ οι Σταυροφόροι είχαν αρχίσει να οραματίζονται άλλες εξελίξεις. Ο πόλεμος θα έδινε την οριστική λύση στο πρόβλημα που είχε δημιουργηθεί.

Κυρίαρχοι οι Σταυροφόροι

Στα τέλη του Μαρτίου του 1204 ο Βενετός δόγης Ερρίκος Δάνδολος

συνυπέγραψε με τους ηγέτες των Σταυροφόρων την περίφημη συμφωνία για τη στρατιωτική επέμβαση και τη διανομή των εδαφών της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας (Partitio Imperii Romaniae) μετά την κατάληψη της Κωνσταντινούπολης. Μετά δύο ανεπιτυχείς επιθέσεις στις 9 και στις 12 Απριλίου οι Σταυροφόροι κατόρθωσαν να κάμψουν την αντίσταση των Βυζαντινών και να κυριεύσουν την Κωνσταντινούπολη με την επίθεση της 13 Απριλίου. Εκείνες τις τραγικές για την αυτοκρατορία στιγμές, ο Αλέξιος ο Ε' φάνηκε κατώτερος από τις περιστάσεις και προτίμησε τη φυγή, ενώ αυτοκράτορας αναγορευόταν στην Αγία Σοφία ο Κωνσταντίνος Λάσκαρις, που η βασιλεία του δεν ήταν γραφτό να έχει διάρκεια.

Σφαγές και λεηλασίες

Κύριοι της Κωνσταντινούπολης οι Σταυροφόροι και οι συνεργάτες τους Βενετοί επέβαλαν το δικαίωμα κατακτητή. Οι σφαγές και η λεηλασία των δημόσιων κτιρίων και των ιδιωτικών κατοικιών ξεπέρασαν κάθε προηγούμενο. Απληστοί και ακόρεστοι οι ιππότες της Δύσης επέπεσαν πάνω στα θαυμαστά πλούτη και τους θησαυρούς που είχαν συγκεντρώσει αιώνες πολιτισμού στη Βασιλεύουσα. Από τη φρικτή βεβήλωση και τη ληστρική manía τους δεν γλίτωσαν ούτε οι ναοί και τα μοναστήρια. Ο υποκινητής της Σταυροφορίας, πάπας Ινοκέντιος ο Γ', καταδίκασε απερίφραστα τις σφαγές, τους αποτρόπαιους βιασμούς και τα αίσχη που διέπραξαν οι μαχητές του Χριστού, βάφοντας τα όπλα τους με αίμα χριστιανικό, χωρίς να υπολογίζουν ούτε τη θρησκεία ούτε την ηλικία ούτε το φύλο των θυμάτων τους. Με πόνο ψυχής περιγράφει την τραγική μοίρα της Πόλης και των κατοίκων της ο Βυζαντινός ιστορικός Νικήτας Χωνιάτης. Η άλωση και η καταστροφή

της Κωνσταντινούπολης προκάλεσαν δεινή εντύπωση σε όλη τη χριστιανοσύνη. Κανείς δεν είχε υπολογίσει ότι θα μπορούσε να συμβεί τέτοια καταστροφή. Πολύτιμοι θησαυροί, έργα τέχνης, ιερά κειμήλια και λείψανα αγίων διοχετεύθηκαν στη Δύση για να καλύψουν τη γυμνότητα των καθεδρικών ναών και των φεουδαρχικών ενδιατημάτων.

Πολιτικές συνέπειες

Πάνω στα ερείπια της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας οι κατακτητές θεμελίωσαν το συγκρότημα των λατινικών κρατών και προσπάθησαν να μεταφυτέψουν στην ελληνική γη τους θεσμούς και τις αντιλήψεις της φεουδαρχικής Δύσης. Ορισμένα από τα κράτη αυτά υπήρξαν βραχύβια, ενώ άλλα είχαν μεγαλύτερη διάρκεια. Με την κατάλυση της βενετικής κυριαρχίας στα ιόνια νησιά το 1797 (συνθήκη του Campo-Formio) εξαλείφθηκαν τα τελευταία κατάλοιπα των πολιτικών συνεπειών της Τεταρτης Σταυροφορίας. Στη λατινική κατάκτηση οι Βυζαντινοί αντέταξαν τις δικές τους επιδιώξεις. Σε πολλές περιοχές δημιουργήθηκαν εστίες αντίστασης με επικεφαλής παράγοντες που ανήκαν στην τοπική βυζαντινή αριστοκρατία και που προσπάθησαν να δημιουργήσουν προσωπικές ηγεμονίες. Μονιμότερα και σπουδαιότερα για τον Ελληνισμό πολιτικά αποτελέσματα είχε η συγκρότηση των τριών κρατών –της Αυτοκρατορίας της Νίκαιας, της Αυτοκρατορίας της Τραπεζούντας και του Δεσποτάτου της Ηπείρου– που δημιουργήθηκαν σε εδάφη της βυζαντινής περιφέρειας που δεν είχαν καταληφθεί από τους Δυτικούς. Εκεί διαφυλάχθηκε η ελληνική ελευθερία και δημιουργήθηκαν οι προϋποθέσεις για την επιδίωξη της αποκατάστασης της αυτοκρατορίας.